

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруяко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

М. Є. Домановська (Харків)

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ВІЗАНТИНІСТИКИ
У ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
(середина XIX – початок XX ст.)**

Формування візантиністики як окремого напрямку наукових студій і предмету викладання у Харківському університеті в середині XIX – на початку XX ст. відбувалося під впливом як загальноєвропейських тенденцій розвитку гуманітарних наук, що зумовили зростання інтересу до історичних джерел, так і традиційної в суспільно-політичній думці Російської імперії тези про винятково важливе значення візантійського спадку в культурі та державотворчих традиціях східних слов'ян. Подібно до університетів Петербурга, Одеси, Києва, Казані, в Харкові поступово розширювалося коло дослідників візантійського минулого, збагачувалося коло навчальних курсів, дотичних до візантійської тематики, на початку XX ст. були здійснені помітні кроки до формування наукових візантиністичних шкіл і створення відповідної кафедри.

Впродовж усього означеного періоду візантиністика у Харківському університеті була нерозривно пов'язана з філологією. Уособлюють філологічний вектор візантійських студій відомі вчені-філологи І. Срезневський, М. Лавровський, М. Дринов, О. Білецький, які створили помітний науковий доробок на межі філології, літературознавства та візантиністики. Від впровадження Статуту 1835 р. викладання гуманітарних дисциплін мало сприяти реалізації уварівської доктрини православ'я, самодержавства та народності. Окрім традиційних курсів всесвітньої історії та історії римського права, візантинознавчу складову мали предмети, що викладалися за новоствореними кафедрами російської історії, російської словесності та історії російської літератури, історії та літератури слов'янських наріч¹.

Окрім зародження суто історичних візантиністичних студій, які мали під собою чітке ідеологічне підґрунтя і здійснювалися в руслі офіційного імперського політико-ідеологічного дискурсу, до візантиністики на межі 40-х – 50-х рр. XIX ст. все частіше почали звертатися філологи-класики. В Російській імперії в цей період саме класична філологія становила фундамент гуманітарної освіти, і зусилля академічної громадськості впродовж другої половини XIX ст. нерідко були спрямовані на збереження і посилення її позицій². Саме філологічний напрям візантиністичних досліджень, що був на початку 50-х рр. XIX ст. визнаний одним із найперспективніших у російській

візантиністиці, об'єднав фахівців із класичних та слов'янських мов. Окрім столичної Академії наук, класична філологія у поєднанні із вивченням новогрецької мови та візантійських джерел поступово ставала складовою навчального процесу в університетах³. У Харківському університеті, на відміну від Петербурзького, подібні навчальні курси не викладалися. Втім, тут були створені наукові праці, присвячені візантійським впливам в дипломатії і літературі, в яких широко задіяні саме прийоми філологічного аналізу.

З університетською філологією від часу впровадження Статуту 1835 р., який започаткував кафедри історії та літератури слов'янських нарід, була тісно пов'язана славістика. Вивчення історії, літератури, мови слов'ян, що в добу середньовіччя належали до кола візантійського впливу, було надзвичайно актуальним у контексті поширення слов'янофільства, панславізму, національного відродження слов'янських народів, поглиблення культурних зв'язків Російської імперії з зарубіжними слов'янами.

Із Харківським університетом пов'язані студентські роки В. Григоровича (1815–1876) та І. Срезневського (1812–1880), які згодом у своїх наукових розвідках нерідко зверталися до проблем середньовічної історії і філології Київської Русі, Візантії та південних слов'ян. І. Срезневський після тривалого закордонного відрядження (1842–1846) був призначений на кафедру історії та літератури слов'янських нарід Харківського університету, проте свої перші наукові праці на межі слов'янознавства та візантиністики, присвячені визначенню візантійських впливів у договорах Русі з Візантією, І. Срезневський створив вже після переїзду до Петербурга⁴.

Історико-філологічний напрям досліджень в Харківському університеті продовжив вихованець І. Срезневського М. Лавровський (1825–1899), один із перших у Росії візантиністів-філологів, випускник Головного Педагогічного інституту в Петербурзі, який впродовж двадцяти років викладав у Харківському університеті педагогіку та російську словесність (1855–1875). М. Лавровський (1825–1899) продовжив започатковані вчителем дослідження мови русько-візантійських угод Х століття. 1853 р. вчений захистив в Петербурзькому університеті магістерську дисертацію «О византийском элементе в языке договоров русских с греками»⁵, в якій здійснив глибокий аналіз текстів угод Х століття, що дозволило виявити значний ступінь візантійського впливу на мову, структуру, форму договорів. У «філологічній» частині роботи М. Лавровський переклав окремі уривки русько-візантійських договорів Х ст. з давньоруської як давньогрецькою, так і російською мовами,

намагаючись відновити втрачений оригінал текстів договорів, що, поза сумнівом, дало можливість розтлумачити малозрозумілі місця у текстах угод. Для свого часу його робота не мала аналогів, цю методику дослідження давніх текстів використовують і сучасні науковці⁶.

До кола наукових інтересів відомого вченого-славіста М. Дринова, професора Харківського університету (1876–1906), окрім середньовічної історії Візантії та південних слов'ян входили джерелознавчі аспекти кирило-мефодіївської тематики, російська і південнослов'янська церковна історія, проблеми історії слов'янських мов та літератур. На межі слов'янської філології та візантиністики створені праці «Кирилл и Мефодий, българские просветители», «Новый церковно-славянский памятник с упоминанием о славянских первоучителях», «О некоторых трудах Димитрия Хоматиана как исторического материала», а також доповідь літературознавчого характеру на XII Археологічному з'їзді у Харкові⁷.

Початок вивчення історії візантійського мистецтва та літератури у Харківському університеті пов'язаний із ім'ям О. Кирпичнікова, вихованця Московського університету, учня Ф. Буслаєва, який впродовж 1873–1884 рр. займав кафедру історії всесвітньої літератури. Вченому належить значний доробок з історії західноєвропейської літератури доби середньовіччя та Ренесансу, численні праці з історії російської літератури, педагогіки. Тему візантійського впливу у давньоруській літературі О. Кирпичніков обрав для докторської дисертації «Св. Георгий и Егорий Храбрый, исследование литературной истории христианской легенды». Успішний захист та здобуття ступеня доктора історії всесвітньої літератури фактично започаткували візантинознавчий напрям студій О. Кирпичнікова, які він продовжив після переведення до Новоросійського університету в Одесі⁸.

Основні положення дисертації вченого схвально оцінюють майже всі без винятку дослідники легенди про Георгія-змієборця. Окремі критичні зауваження, стосуються, наприклад, однозначного висновку щодо візантійського походження легенди про Георгія-змієбоця і невизнання ним існування подібних сюжетів у близькосхідних та античних міфах⁹. У цілому розвідка О. Кирпичнікова стала основою більш пізніх досліджень культу Св. Георгія і донині не втратила актуальності.

Олександр Білецький (1884–1961), вихованець і професор Харківського університету, один із провідних українських літературознавців, багаторічний директор Інституту літератури

ім. Т. Г. Шевченка, академік АН УРСР та АН СРСР, розпочинав свій науковий шлях як візантиніст. Під час трирічного перебування в Петербурзі (1909–1912 рр.) О. Білецький активно співробітничав із провідними фахівцями з давньоруської історії та літератури В. Перетцем та О. Шахматовим, які значною мірою визначили тематику його раннях студій. За словами вченого, саме в цей період він набув навичок роботи з рукописами, а рукопис Симеона Полоцького «Вертоград Многоцветный» з зібрання бібліотеки Академії Наук надовго став предметом його наукових студій¹⁰. З серії робіт О. Білецького¹¹, присвячених Симеону Полоцькому, для історії харківської візантиністики найбільш важливим є видання 1914 р., підготовлене автором в перші роки викладання у Харківському університеті.

В роботі «Стихотворения Симеона Полоцкого на темы из всеобщей истории» візантійська тематика відобразилася особливим чином. Зі значного за обсягом рукопису «Вертограда Многоцветного» науковець обрав для видання уривок, що містить короткі вірші Симеона Полоцького, присвячені римським та візантійським імператорам. До нього лише Ф. Буслаєву вдалося розшифрувати та видати в «Історичній хрестоматії церковно-слов'янської та давньоруської мови»¹² шість окремих віршів Симеона Полоцького. Видання О. Білецького не містить коментаря до опублікованого уривку, воно далеке від сучасних вимог до видань рукописних пам'яток, що склалися впродовж другої половини ХХ ст. з ініціативи академіка Д. Лихачова та його численних учнів. Проте праця О. Білецького стала початком масштабного дослідження рукопису Симеона Полоцького, яке фактично було завершене лише наприкінці ХХ ст., коли вийшло друком тритомне академічне видання творів Симеона Полоцького, де у коментарях та супровідних статтях присутні згадки про результати досліджень О. Білецького¹³.

Історія візантійської літератури стала однією з основних складових викладацької діяльності вченого. Так, 1912 р. на Вищих жіночих курсах в Петербурзі О. Білецький читав розділ про перекладну літературу в курсі історії давньоруської літератури, проводив спеціальний семінар з агіографії. Після революції в курсі пролетарської літератури знайшлося місце «Життю Андрія Юродивого», на матеріалі якого науковець демонстрував мотиви протесту проти соціальної несправедливості. О. Білецький продовжив вивчення візантійської та давньоруської літератури під час роботи в евакуації в роки Другої світової війни. Платон Білецький у спогадах зазначав наявність чималої кількості візантиністичних матеріалів в

домашньому архіві батька. Почасти це були лекції з курсу візантійської літератури, які вчений читав в Томському університеті 1944 р.¹⁴

Отже, філологічні та літературознавчі студії, а також навчальні курси стали однією з основних складових становлення візантиністики як науки та предмету викладання в Харківському університеті. На жаль, цей напрям візантиністики занепав одночасно з закриттям Харківського університету 1920 р. та не знайшов свого продовження у радянський та пострадянський період.

¹ Общий Устав Императорских Российских университетов, высочайше утверждённый в 26-й день июля 1835 года. М., 1835; Багалея Д. И. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905). Х., 1906. С. 134; Аврус А. И. История российских университетов: очерки. М., 2001. С. 21; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея; вступ. ст. Т. Г. Павловой. Х., 2007. С. 120; Перковская Г. А. Развитие исторического образования в университетах России во второй половине XVIII – начале XX в.: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. Ставрополь, 2005. С. 43; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна за 200 років / гол. ред. В. С. Бакіров; авт. кол.: В. В. Кравченко, С. І. Посохов, В. І. Кадеєв та ін. Х. С. 89.

² Перковская Г. А. Развитие исторического образования. С. 163.

³ Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. Ч. 1-3 / Санкт-Петербургский филиал Архива РАН; сост., вступит. ст., подгот. текста, коммент. и биограф. словарь-указатель И. В. Тункиной. М., 2008. С. 306; Васильевский В. Г. Г. С. Дестунис: (некролог) // ЖМНП. 1895. № 4. От. 4. С. 66–69; Медведев И. П. Петербургское византиноведение: страницы истории. СПб., 2006. С. 30–31.

⁴ Бузескул В. П. Указ.соч. С. 791; Срезневский И. И. О договорах Олега с греками // Известия по отделению русского языка и словесности Императорской Академии наук. СПб., 1852. Т. 1. Вып. 7. Стб. 309–314; Срезневский И. И. Договоры с греками // Там же. СПб., 1854. Т. 3. Вып. 7. Стб 257–295.

⁵ Лавровский Н. А. О византийском элементе в языке договоров русских с греками: рассуждение, представленное в Историко-филологический факультет С.-Петербургского университета на степень магистра русской словесности. СПб., 1853.

⁶ Див. детальний аналіз роботи М. Лавровського: Домановська М. Є. М. О. Лавровский (1825–1899) про русько-візантійські угоди X ст. // Сіверянський літопис. 2013. № 2. С. 101–107.

-
- ⁷ Дринов М. С. Кирилл и Мефодий, български просветители // Периодическо списание на Българското Книжовно Дружество. 1876. Кн. 11–12. С. 205–207; Дринов М. С. Новый церковно-славянский памятник с упоминанием о славянских первоучителях. СПб., 1885. 32 с.; Дринов М. С. О некоторых трудах Димитрия Хоматиана как историческом материале // ВВ. 1894. Т. 1. Вып. 2. С. 319–340; 1895. Т. 2. Вып. 2. С. 1–23; Дринов М. С. Видение пророка Исаии о последнем времени // Труды Двенадцатого археологического съезда в Харькове. Т. 3 : 1902 / под ред. П. С. Уваровой. М., 1905. С. 342.
- ⁸ Кирпичников А. И. Святой Георгий и Егорий Храбрый // ЖМНП. 1878. № 12. С. 268–327; 1879. № 1. С. 36–64; 1879. № 2. С. 175–278.
- ⁹ Див. детально: Пропп В. Змеборство Георгия в свете фольклора // Пропп В. Фольклор. Литература. История : (Собрание трудов). М., 2002. С. 95.
- ¹⁰ Белецкий А. И. Автобиография // Белецкий А. И. Избранные труды по теории литературы / Под ред. Н. К. Гудзия. М., 1964. С. 10.
- ¹¹ Белецкий А. И. Стихотворения Симеона Полоцкого на темы из всеобщей истории. Х., 1914; Белецкий А. Из начальных лет литературной деятельности Симеона Полоцкого // Белецкий О. Зібрання творів: У 5 т. Т. 1: Давня українська і давня російська літератури. К., 1965. С. 434–438; Белецкий А. Повестователный элемент в «Вертограде» Симеона Полоцкого // Белецкий О. Зібрання творів: У 5 т. Т. 1: Давня українська і давня російська літератури. К., 1965. С. 439–449; Белецкий А. Стихотворения Симеона Полоцкого на темы из всеобщей истории // Белецкий О. Зібрання творів: У 5 т. Т. 1 : Давня українська і давня російська літератури. К., 1965. С. 371–404
- ¹² Буслаев Ф. И. Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков: составлена на основании наставления для образования воспитанников военно-учебных заведений, височайше утвержденного 24 декабря 1848 г. М., 1861.
- ¹³ Simeon Polockij. Vertograd mnogocvĕtnyj. Vol. 1: «Aaron» - «Dĕtem blagoslovenie» / ed. by A. Hippisley and L. I. Sazonova; foreword by D. S. Lichačev Lichačev. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 1996; Simeon Polockij. Vertograd mnogocvĕtnyj. Vol. 3. «Prav nikto zhe» – «Epitafion» Simeonu / ed. by A. Hippisley and L. I. Sazonova; foreword by D. S. Foreword by Dmitrij S. Lichačev. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2000; Simeon Polockij. Vertograd mnogocvĕtnyj. Vol. 2. «Emmanuil» - «Pocitanie» / ed. by A. Hippisley and L. I. Sazonova; foreword by D. S. Foreword by Dmitrij S. Lichačev. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 1999.
- ¹⁴ Белецкий П. А. А. И. Белецкий-византист (1884-1961) // Античность и Византия / отв. ред. Л. А. Фрейберг. М., 1975. С. 401–403.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотовая статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпиграфики.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622